

METSIEMME SALAISUUKSIA HANKETIEDOTE – MAALISKUU 2023

TOTEUTTAJAT: ÄHTÄRIN ZOO RESORT, SEINÄJOEN KOULUTUSKUNTAYHTYMÄ SEDU,
HAAGA-HELIA AMMATTIKORKEAKOULU

Euroopan maaseudun
kehittämisen maatalousrahasto:
Eurooppa investoi maaseutualueisiin

LEADER

Kuudestaan

Metsäasioita monipuolisesti, eri näkökulmista.

Hankkeessa kootaan ja työstetään metsätarinoita ulkoilureittien käyttäjien iloksi. Hankkeen tarkoitus on metsätarinoiden avulla edistää yleisesti luonto- ja metsäasioiden tuntemusta, sekä kaikenikäisten ulkoilureittien käyttäjien elinikäistä oppimista ja yleissivistystä.

Tarinoita on tavoitteena työstää 20–30 kpl. Aiheita ideoitiin vuoden 2022 tarinatyöpajoissa. Niistä kirjoitimme joulukuun tiedotteessa (löytyy osoitteesta www.metsiemmesalaisuuksia.fi).

Tarinoita esitellään mm. Soinin luonto- ja erämessujen yhteydessä 10.6.2023. Parhaista paloista kootaan julkaisu. Kaikki tuotettu materiaali on julkista ja kaikkien käytettävissä.

Tervetuloa tarinatalkoisiin: antamaan palautetta, täydentämään, tai kirjoittamaan oma metsätarina.

Tulossa lähiaikoina: 24.3.2023 opastettu metsäretki Ähtärissä, kohteena varoituskuusikko ja muita siinä lähellä olevia opetusmetsän (valtion maata) kohteita. Kuunnellaan metsäalan opettajia, ja havainnoidaan puustoa. Tiedotetaan tästä lähiaikoina enemmän.

Etsitään: metsiin liittyvien terveys- ja hyvinvointivaikutuksien asiantuntemusta (terveysalan ammattilainen) tekemään kanssamme hankkeen julkaisuun aihetta käsittelevä sivu, ja ohjaamaan aiheeseen liittyvä lyhyt maastoretki keväällä/kesällä 2023. Kysy lisää hankevetäjältä.

Tässä tiedotteessa on esillä hankkeen tähän mennessä kootut tarinaluonnokset, keskeneräistä materiaalia, kuten saa tässä vaiheessa ollakin – sisältöä, luettavuutta ja muotoiluita viimeistellään vielä, mutta tämän myötä lukija pääsee jo näkemään hieman, mitä on tekeillä, ja löytyisikö jotain mihin haluaisi osallistua. Erityisesti on tulossa perustietoa metsistä tarinoiden joukkoon, tähän tiedotteeseen sitä ei ole vielä kovin paljoa ehtinyt.

Kiitokset jo tässä vaiheessa kaikille tarinatalkoissa mukana olleille!

Sisällys

KAIKILLE KUNNILLE YHTEISET METSÄTARINAT	1
Tutkimusmatkalle tervan tarinaan	1
Tervaa, mutta ei höyheniä – tutustumismatkalle tervan maailmaan	1
Mitä on terva?	2
Mäntyterva	2
Kirkonkellokin maksettiin sadalla tervatynnyrillä – terva oli kysytty vientituote ja vaihdon väline	2
Metsiä riitti, mutta miten pitkään?	3
Millaista oli tervan valmistus?	3
Metsäpalot ja kulotus	5
Ähtärin Vehkatallinmaan palo	5
Soinin metsäpalo	6
Alavuden Sydänmaan metsäpalo	6
Rantatöysän palo	6
METSÄTARINAT, ALAVUS	8
Metsän puista voi tehdä vaikka vesijohdon. Totta vai tarua?	8
Tohnisen äijän hirsien ajo	9
Tohnisen Äijä	9
Mitä Tohni teki, kun hevonen väsähti?	9
Lintukallion linnut saavat vieraita	10
Miksi Lintukallion alueella on isoja korkeuseroja ja kalliokoloja?	12
Lintukallion linnut tarkkailevat tähtiä	12
Tarinaa metsästä. Omia kokemuksiani	14
Pohjamutien mänty tuo terveiset muinaisilta ajoilta	15
Ensimmäiset Töysän alueen metsät olivat koivumetsiä, kunnes mänty otti tilan haltuun	16
6000 vuotta sitten kasvoi erilaista puustoa, mutta eläimet olivat samoja tuttuja lajeja	16
METSÄTARINAT, SOINI	17
Haastatellaan tutkijaa	17

KAIKILLE KUNNILLE YHTEISET METSÄTARINAT

Tutkimusmatkalle tervan tarinaan

Tervatietoja ovat koonneet Jukka Salmi ja Tiina Tarkkonen. Päivitetty 2.3.2023.

Tervaa, mutta ei höyheniä – tutustumismatkalle tervan maailmaan

Sarjakuvista on jäänyt muistikuva, että tappelijat ja muut ryökäleet joutuivat rangaistukseksi tervaan ja höyheniin. Tämä sijoittui villiin länteen. Entä terva täällä Alavuden, Soinin ja Ähtärin seudulla, mitä siitä tulee mieleen? Jos aamuysin kahvi on pannussa vielä iltapäivällä, työpaikoilla sanotaan “sen olevan varmaan jo muuttunut tervaksi”. Kahvi on silloin tummaa, vähän palanutta ja vahvaa. Jos joku asia on kuin tervanjuontia, se homma ei silloin suju. Mutta kahvia ei saa polttamalla muuttumaan tervaksi. Ihan oikea terva on jotain muuta, ja tähän oikeaan tervaan toinen tämän tekstin kirjoittajista on saanut ensimmäisen lähikontaktinsa opiskelijana, kun eräopaskoulussa pääsi tervaamaan puusuksia. Eräälle oppilaitokselle oli kulkeutunut puusuksia, jotka piti tervata. Hei, me tervataan: lämmitettiin kaasuliekillä suksien pohjia. Lämpö aukaisi puun huokosia, ja terva imeytyi sinne paremmin. Tervan haju tuntui, ja tuntuu edelleenkin, miellyttävältä ja kotoisalta. Nyt ollaan jo askeleen verran lähempänä suomalaista tervaa, jota on täällä valmistettu vuosisatoja. Kunnes EU oli aikeissa säädöksillään kieltää tervan. Se uhka väistyi sinnikkään uurastuksen ja yhteistyön tuloksena. Siitä kerrotaan jutun lopussa.

Johtopäätös numero yksi: Tällä mustalla, miellyttävästi pihkalta tuoksusta muistuttavalla mönjällä on jotain tekemistä puun suojaamisen kanssa.

Näin on asianlaita edelleen: alavutelaiset kirkossa ja tapulikahvilassa kävijät ovat saaneet viime vuosina nauttia tervantuoksusta, sillä Alavuden kirkon tapulin paanukatto uusittiin vuonna 2021, ja katto käsiteltiin tervalla.

Kotiseutumuseoissakin tuoksuu terva. Ruokakaupan hyllyltä löytyy ainakin tervasiirappia, ja tervapastilleja. Tervasiirappi menettelee jäätelön päällä. Siinä on selittämistä, jos sitä tarjoaa ulkomaalaiselle vieraille. Tervapastillit eivät ole pienten lasten suosituimpia lauantaiherkkuja, mutta aikuisempaan suomalaiseen makuun ne kelpaavat.

Seuraavaksi vilkaistaan maastokarttaa. Melkein mistä kohtaa vaan täältä hankealueelta, Alavudelta, Soinista, tai Ähtäristä, löytyy tervahautoja kuin sieniä sateella. Tervahauta siellä, toinen täällä. Karttaan on merkitty lukuisia tervahautoja. Hautahan on yleensä jonkinlainen kuoppa, ja ne sijaitsevat metsässä – onko meillä tässä ensimmäiset johtolangat siihen, miten tervaa on valmistettu?

Johtopäätös numero kaksi: Tervaan liittyvät lukuisat kuopan jäänteet maastossa.

Paikkatietoikkunan kautta laskettuna Soinista löytyisi 203 tervahautaa, Ähtäristä 233, ja Alavudelta 181. Tulos on suuntaa antava. Maastossa kulkija ei niitä välttämättä huomaa, paitsi jos kohteessa on opastekyltti. (Täydennetään: esim. Töysän historia I-teoksen mukaan jo pelkästään Töysän alueella on yli sata tervahautaa).

Jatketaan tervan salaisuuden selvittämistä. Kuulostavatko nämä tutuilta? Tervamartat. Alavuden Tervajalat. Terva-Versot. Tervanalle. Tervaholvi. Sana terva tulee vastaan yhdistyksien, paikkojen ja yrityksienkin nimissä: Alavuden Tervajalat ry on Suomen Ladun paikallisjärjestö. Tervamartat on Marttayhdistys Kuortanella, Alavuden kupeessa. Tervanalle on nimeltään eräs päiväkotia Alavudella. Alavudella on toiminut myös partiolippukunta Terva-Versot. Soinissa on ravintola nimeltä Tervaholvi. Soinissa voi tutustua myös tervanpolton muistomerkkiin, joka on pystytetty vuonna 1986. Teoksen on tehnyt taiteilija Antti Maasalo. Alavuden kaupungin entisessä vaakunassa on karhu, joka kannattelee tynnyriä. Tynnyri liekkeineen viittaa tervanpoltoon.

Johtopäätös numero kolme: terva on ollut aikanaan erittäin tärkeä asia. Mutta miksi?

Alla olevassa kuvassa oleva entinen vaakuna oli Alavuden kaupungin vaakuna vuosina 1952–2012, minkä jälkeen Töysä ja Alavus yhdistyivät, ja Alavuden kaupungin vaakunaksi tuli silloinen Töysän kunnan vaakuna.

Alavuden vanha vaakuna (1952–2012) kertoo paikkakunnan tervanpolttohistoriasta; karhu on peräisin vanhan emäpitäjän Isonkyrön pitäjänsinetistä ja tynnyri liekkeineen puolestaan viittaa aikoinaan harjoitettuun tervanpolttoon. Vaakuna on tässä esillä Alavus-Seuran luvalla.

Mitä on terva?

Vilkaistaanpa tietosanakirjaa. Terva on tummaa, sitkeää, öljymäistä nestettä. Tervaa muodostuu kuivatislattaessa puuta, tai kivihiiltä tai turvetta. Kivihiilitervasta valmistetaan erilaisia kemikaaleja. Kivihiilitervassa ja maaöljytervassa on myrkyllisiä aineita, eikä niitä kannata juuri hengitellä. Haitallisia aineita on puutervassakin, mutta puutervassa myrkyllisiä aineita on vähemmän. Puutervaa voi valmistaa havu- ja lehtipuista. Koivun kaarnasta ja tuohesta tehtyä tervaa kutustaan nimellä tökötti. Koivutervaa eli tököttiä käytetään esimerkiksi voiteluaineiden valmistuksessa, ja sitä on käytetty jo kivikaudella erilaisiin tarkoituksiin. Tärkein tervalaatu Pohjoismaissa on mäntyterva. Tervaa on käytetty puurakenteiden suojaamisessa tuhansia vuosia, mutta erityisesti purjelaivojen aikakaudella terva oli kysytty tuote, ja tervanpoltto oli tuolloin merkittävä elinkeino. Tervaa käytettiin puun, puurakenteiden ja köysien suojaamiseen. Tervasta on sovellettu tuotteita eri käyttötarkoituksiin, hoitotuotteita, aromeja ja voiteluaineita.

Mäntyterva

Mäntyterva on yleisin tervalaatu Pohjoismaissa. Havupuissa on pihkaa, jonka tarkoitus on suojata puuta hyönteisiltä ja mikrobeilta, ja parantaa puun vaurioita. Tervaa syntyy, kun puuta kuumennetaan hapettomissa olosuhteissa. Silloin pihkan komponentit hajoavat, ja reagoivat puussa olevien ligniinin ja selluloosan kanssa. Ne muuttuvat tervaksi.

Tietolähteinä käytetty:

Eläköön Terva ry (julk.) 2022. Mäntytervan valmistus. ISBN 978-952-94-6304-6

Kasvien maailma. Otavan iso kasvitietosanakirja, osa 5. 1981. Terva.

Kirkonkellokin maksettiin sadalla tervatynnyrillä – terva oli kysytty vientituote ja vaihdon väline

Mikä on sellainen nykyajan asia, jota “harjoittaa jokainen talollinen”? Mihin voisi verrata? Jossain vaiheessa nimittäin tervanpoltto on ollut oman aikansa joka talon juttu.

Terva oli Suomesta ensimmäinen maailmanmarkkinoille lähtenyt merkittävä vientituote, omana aikakautenaan maamme tärkein. Maailman tapahtumat vaikuttivat taustalla: Englanti ja Hollanti muodostuivat siirtomaavalloiksi, laivoja tarvittiin, ja laivoihin tarvittiin tervaa.

Tervaa poltettiin myyntiin jo 1570-luvulla vähäisiä määriä, mutta 1600-luvulla voitiin jo Järvi-Suomen alueella ja tietyllä Pohjanmaan vyöhykkeellä puhua suurtuotannosta. Entä Alavudella, Soinissa tai Ähtärissä? Alue ei ole vielä Järvi-Suomea, toisaalta ei rannikkoakaan. Katsotaan, mitä historiankirjoista selviää:

Vuonna 1608 terva määrättiin veronmaksuvälineeksi Ilmajoen ja Lapuan pitäjissä, kertoo Alavuden historia I- teos (Kojonen, E. 1963.). Alavutelaisten talojen tervanvalmistuksesta ei kuitenkaan ole kovin täsmällisiä tietoja, ja veroja maksettiin myös rahassa 1620-luvulta alkaen. 1600- luvun puolivälistä alkaen tervanpolton merkitys alkoi Alavudella kasvaa, ja se täydensi talojen toimeentuloa. "Luukko on laskenut, että suomenkieliseltä Etelä-Pohjanmaalta myytiin 1600-luvun lopulla taloa kohti keskimäärin 15-17 tervatynnyriä vuodessa" (Kojonen, E. 163 s.255), ja on todennäköistä, että ajoittain määrä oli Alavudella tuotakin suurempi. 1750-luvulla tehdyssä Alavudenjärven tilojen kartoituksessa todettiin, että jokainen talollinen harjoitti tervanpoltoa.

Tervalla käyty kaupanteko liittyy myös Töysän kirkkoon, tarkemmin sanottuna kirkonkelloon. Kirkko valmistui vuonna 1800. Kirkkoon piti saada kirkonkello, joka tehtiin Tukholmassa asti. Kirkonkello painaa 289 kg. Kuljetus ja tulli mukaan lukien kellon hinnaksi tuli 313 kuparitalaria, mutta maksu sovittiin suoritettavan tervalla. Kirkonkellosta maksettiin sata tynnyriä tervaa. Pitäjänhistorian kirjoittaja käyttää sanontaa "Töysän tervakourat", sillä töysäläisetkin olivat kovia tervanpolttajia. (Laukkonen, I. 1989.167, täydennetään, tervanpoltoon liittyvä vaakuna oli aikanaan ehdolla Töysän vaakunaksi, mutta nykyinen koko Alavuden kaupungin vaakunaksi tullut valittiin.)

Alavuden historia I-osan kerronnan mukaan 1800-luvulla alavutelainen tervakulttuuri kukoisti. Tervanpoltoa voitiin kutsua jopa pääelinkeinoksi, sillä niin merkittävä asema tervanvalmistuksella tuolloin oli.

Lähteenä käytetty: Kojonen, E. 1963. Alavuden historia I s. 230 (julk. Alavuden kaupunki, 2.painos Gummerus kirjapaino Jyväskylä 1993, alkuper. Lähteet A.Luukko, mt.III, ss.379, 380; MHA (=Maanmittaushallituksen arkisto) kartat E1:37, 38, 39; E45:25,26; N.Liakka, mt., s. 222–224. MHA: kartta E 49 4/12.) Kojonen, E. 1963. Alavuden historia I s.255, alkuperäinen lähde A.Luukko, mt. III, ss.245-261) Laukkonen, Ilmari. 1989. Kirkonkellot hankitaan. Teoksessa Töysän historia I. s.167. Yleistieota tervanpolton merkityksestä poimittu: Heikkinen, Esa. 2021. Kainuun terva. ProAgria Kainuu. Viitattu 28.2.2023.

Metsiä riitti, mutta miten pitkään?

Tervan valmistuksessa tarvittavaa mäntymetsää riitti, mutta ei kuitenkaan loputtomiin. Alavudella kerrotaan olleen 1700- luvulla lähes rajattomat tervanpolttomahdollisuudet. Metsäasetuksessa vuodelta 1805 määrättiin, että tervaa sai polttaa vain kannoista, juurista, tuulen kaatamista puista, räme- ja vuorimännnyistä, ja syrjäisimmillä mailla myös paremmista puista. Alavus mitä ilmeisimmin oli tällaista syrjäisempää seutua, jossa metsiä riitti, ja paremmastakin puusta sai polttaa tervaa. 1800- luvun alkupuolella vauraimmissa taloissa saatettiin polttaa 50–60 tynnyriä tervaa, ja vähempiarvoistakin puuta riitti tervan tuotantoon niille, joilla ei omia metsiä ollut. Tervametsiä voitiin myös vuokrata.

1800- luvulla metsät vähenivät rannikolla. vähenemisen, tai muiden metsänkäyttömuotojen yleistymisen myötä, tervanpoltoa harjoitettiin yhä idempänä, myös Kainuussa saakka. Kainuu oli sekin tärkeä tervanpoltoalue. Tietolähteenä käytetty: Heikkinen, Esa. 2021. Kainuun terva. ProAgria Kainuu. Viitattu 28.2.2023.

Alavuden historia I, s. 229–230, ks. Tarkemmat tiedot ylempänä

Johtopäätös numero neljä: tervanpolto oli tärkeä elinkeino, jonka avulla vaurastuttiin ja selvittiin pula-aikojen yli. Monelle riitti työtä tervanvalmistuksen eri vaiheissa.

Millaista oli tervan valmistus?

"Lahjaksi korpi vain ei mitään antanut. Tarvittiin työtä ja uurastusta jatkuvasti vuodesta toiseen, sukupolvesta toiseen". (Lainaus Kojonen, E. 1963. Alavuden historia I, s.173.)

Yllä oleva lause kuvaa varmasti hyvin myös tervanpolttoa, joka oli sekin useamman vuoden kestävä, eri vaiheita sisältävä työ. Tervanpolttoon liittyviä erikoisia sanoja on paljon. Tähän on poimittu kymmenen. Ehkä ne raottavat meille hieman tervatalouden saloja. Poiminnat ovat peräisin Soini-lukemistosta. Soini-lukemisto III, julk. Soini-Seura 2006, toim. Autio, Lasse "Soinilaisia sananselityksiä ja murremuotoja Vaito Pesolan kerääminä" s. 226–251. Kiinnostuneet löytävät samasta teoksesta runsaasti lisääkin tervaan liittyvää erikois- ja murre-sanastoa.

Halassi	Se paikka tervahaudassa, jossa on astia tervan tuloa varten. Tähän astiaan tuli reiällinen tukki haudan keskipisteestä. Halassissa täytettiin tymarit ja vieritettiin varastoon.
Haudan tukeus	Kun hauta on palanut niin lopulleen, että ei enää tule tervaa, sammutetaan jäännöshiilikasa vedellä ja tuoreella mullalla, kivennäismaalla ja hakataan tiiviiksi, että hiilet tukehtuvat, sammuvat. Tämä on tukeus.
Hautamestari	Hautamestari oli taitava haudan polttaja. Niitä oli pitäjässä varsin vähän.
Kirnuterva	Se oli väärennetty terva. Selitys olisi tässä liian pitkä.
Kolo	Kolo oli kuorittu tervaspuu
Kusettaminen	Kun tervatynnörin pohjalle laskehti vettä, täytyi se sieltä poistaa ennen kuin tervat vietiin kaupunkiin. Tuota veden laskemista sanottiin tervan kusettamiseksi ja laskettua tervavettä tervankuseksi.
Pakeleili	Pakeleili oli iso puuleili, jossa oli varatervaa siltä varalta, että tynnörit olisivat vajantuneet matkalla ja josta leilistä sitten täytettiin tynnöri kaupungissa.
Pikiruukki	Jos terva oli räkälän mielestä niin huonoa, että siitä ei voi ostaja vastaanottaa, niin sanottiin sen tynnörin menevän pikiruukkiin eikä siitä saanut mitään.
Pohjakasa	Pohjakasaksi sanottiin sitä, kun tervakset oli ajettu haudan ympärille eikä niitä ollut vielä rouhittu. Ne olivat siis pilkkomattomia tervaksia.
Räkäli	Räkäli oli tervan tarkastaja kaupungissa. Hänestä riippui sitten, mihin hintaluokkaan terva meni vai menikö kokonaan pikiruukkiin. Pikiruukkiin menovaara oli suuri ellei tervanomistaja antanut räkälille ryppyjä.

Tervan tarina täydentyy vielä: Miten rankasti tervanpoltto kulutti metsiä? Kuka tai mikä oli Kihowauhonen, ja miten liittyi tervanpolttoon?

EU oli aikeissa kieltää tervan. Mitä tapahtui? Suomalainen tervantuotanto oli vaarassa EU:n kemikaalilainsäädännön myötä. Syksyllä 2015 aloitettiin tervanpelastuskampanja, jota varten perustettiin Eläköön terva ry. Yhdistys onnistui kovalla työllä ja useiden tahojen yhteistyötä organisoiden järjestämään mäntytervan kemikaalirekisteröinnin. Sen jälkeen yhdistys on edistänyt suomalaisen tervan tuotantoa ja tervakulttuuria. Esimerkiksi vuonna 2022 on ilmestynyt kirja tervanpoltosta, ohjekirjaksi. Terva, tarkemmin sanoen, pohjoismainen mäntyterva (Nordic Pine Tar), on vuonna 2015 rekisteröity EU:n kemikaaliasetuksen REACHin edellyttämällä tavalla. Rekisteröinti maksoi 150 000 euroa. (Eläköön terva ry)

(juttu täydentyy)

Metsäpalot ja kulotus

(tämän tarinan yhteyteen lisätään jokamiehenoikeuksiin liittyviä ohjeita tulenteosta, pyritään saamaan pelastuslaitokselta tms. ohjeita muistutukseksi turvalliseen retkinuotion käsittelyyn)

Vuonna 1933 Suomea koetteli poikkeuksellinen kuivuus. Talvi oli ollut vähäluminen ja Etelä-Suomessa lumi sulii avonaisilta paikoilta jo maaliskuussa – huhtikuussa oli koko maa pohjoisimpia osia lukuun ottamatta lumeton. Kevät ja alkukesä olivat erikoisen kuivat ja vuosi pysyi jatkuvasti vähäsateisena. Vaikka 1930-luvulla metsäpaloista sai lukea sanomalehdistä joka kesä, olivat olosuhteet paloille nyt erityisen otolliset.

Pienempiä metsäpaloja oli ollut pitkin kesää, mutta ankaran helteen myötä maanantaina heinäkuun 10. päivä tuli pääsi toden teolla valloilleen. Lukuisia metsäpaloja syttyi ympäri Suomen, etenkin Keski-Suomessa ja Etelä-Pohjanmaalla oli paloja lähes joka pitäjässä. Paloissa menetettiin valtavat määrät metsää, useita taloja, eikä ihmishenkien menetykseltäkään täysin välttytty. Syttymissyitä keksittiin monia: milloin peltoja kulotettiin vaarallisesta kelistä huolimatta, milloin syytettiin pontikankeittäjiä, joita löytyi pitäjistä edelleen runsaasti, vaikka kieltolaki oli vuotta aiemmin kumottu. Arveltiinpa joidenkin palojen syttyneen veturin kipinästä.

Poikkeuksellisen raivokas tulipalo raivosi Virtain, Kihniön ja Kurun rajalla. Tuli levisi ennennäkemättömällä nopeudella ja tuhosi noin 7000 hehtaaria maata, josta oli metsää 5000, sekä 13 taloa. Tähän päivään saakka Kihniön palo on yksi itsenäisen Suomen suurimmista. Palo oli saanut alkunsa paikallisen pientilallisen pellolla polttamasta kydöstä, yhdessä toisen nuoren miehen tahallaan sytyttämän metsäpalon kanssa. Nuorukainen oli sytyttänyt pitkin kesää useampia kuloja ja ilmoittanut niistä poliisille palkkion toivossa kuultuaan paikalliselta metsänvartijalta valtion maksavan metsäpalojen ilmoituksista palkkion. Molemmat saivat vankeusrangaistuksen ja mojavat korvausvaatimukset.

Ähtärin Vehkatallinmaan palo

Ähtärin Vehkatallinmaan metsäpalo syttyi niin ikään maanantaina 10. päivä. Palon on arveltu alkaneen veturin kipinästä. Radan vieressä ojaa kaivamassa olleen miehen kertoman mukaan iltapäivällä junan mentyä oli yhtä aikaa leimahtanut tuli kolmessa paikkaa molemmin puolin ratapengertä. Mies oli koettanut sammuttaa palot levittämällä hiekkaa niiden päälle, ehtien tukahduttaa vain ensimmäisen, kun kaksi muuta paloa levisivät jo tavattoman nopeasti. Palon alun perin sytyttyä molemmin puolin ratapengertä, myös tuulen vastaiselta puolelta, on syttymissyiksi epäilty myös ilkivaltaa tai tuhopolttoa.

Sammutusväkeä alettiin kiireellä hälyttää paikalle ja jo ennen iltaa oli sammutustyöt – puiden kaato, ojien kaivuu ja vastatulien sytyttäminen – laajalti käynnissä. Tulen leviäminen Myllymäen kylän suuntaan saatiin estettyä. Myös kääntynyt tuulen suunta auttoi estämään talojen menetyksiä.

Tuli alkoi uuden tuulen myötä kuitenkin leviämään Aittolammin kruununpuiston metsiin leviten jopa 6–7 kilometrin levyiseksi kiilaksi. Kuloja saatiin tukahdutettua ja osa sammutusväestä lähti kotiin ennen aikojaan – tiistaina palo kuitenkin yltyi entiseen mittaansa ja sammutustyöt jatkuivat. Keskiviikkona palo saatiin pidettyä lopulta rajoissaan ja iltapäivällä saapuneet ukkossateet auttoivat tulen sammutuksessa. Yhteensä metsää paloi yli 1300 hehtaaria ja sammutustöissä oli tuhannen henkeä.

Vuotta myöhemmin ostettiin paloalueen yksityisomistuksessa oleva Vehkatallinmaa (634 ha) valtiolle ja liitettiin Tuomarniemen hoitoalueeseen. Paikalle pystytettiin näyttävä muistomerkki – graniitinlohkare, johon kaiverrettiin palosta ja alueen uudelleen metsityksestä kertova teksti. Kiven voi metsiä samoileva edelleen löytää paikaltaan, mutta teksti on osin rapautunut ja sammaleen alla piilossa.

Soinin metsäpalo

Niin ikään Soinissa syttyi maanantaina kydönpolttajien tulesta kulopalo, joka eteni vauhdilla polttaen kaiken tielleen osuvan. Metsiä ja viljelysmaita menetettiin yhteensä noin 300 hehtaaria ja palo saatiin tiistaiaamuna pysäytettyä vajaan kilometrin päähän Soinin kirkonkylästä.

(Tähän voisi kaivaa tarkempia tietoja ja tapauksen jälkipyykkiä)

Alavuden Sydänmaan metsäpalo

Tiistaina 11. päivä syttyi Alavuden sydänmaalla, Kuorasjärven itärannalla metsäpalo Niemen talon metsässä. Sammutusväkeä saatiin nopeasti paikalle, mutta muiden metsäpalojen tapaan tämäkin levisi niin kovalla voimalla, että sammutusväki ehti hädin tuskin pelastautua tulen edeltä. Yksi sammuttajista, paikallinen 45-vuotias mies, jäi kuitenkin tulen saartamaksi ja paloi pahoin. Eräs nuori poika oli yrittänyt miestä pelastaa, mutta huomasi voimiensa olevan riittämättömät, eivätkä aikuisetkaan ehtineet apuun. Mies saatiin lopulta Seinäjoelle sairaalahoitoon, mutta hän menehtyi vammoihinsa.

Paikallinen nuori mies pidätettiin epäiltynä palon sytyttämisestä. Nuorukainen myönsi palon syttyneen hänen varomattomasta tulen käsittelystään, mutta myös tahallisuutta epäiltiin.

Rantatöysän palo

Rantatöysässä Vetämäjärven suunnalta maanantaina alkanut metsäpalo eteni noin parin kilometrin levyisenä ja 17 km pituisena vyöhykkeenä. Maanantai-iltaan mennessä paloa saatiin rajoitetuksi, mutta kuten Ähtärin Vehkatallinmaalla, tiistaiaamuna palo alkoi levitä uudemman kerran. Edes 40 metrin levyinen Lapuanjoki ei tulta pysäyttänyt liekkien iskiessä sen yli. Keskisuomalaisesta saattoi lukea, kuinka ainakin kaksi taloa uskottiin joutuvan liekkeihin.

Alueelta evakuoitiin kokonaisia kyliä. Historian kohinaa Töysästä -teoksessa paikalliset kuitenkin muistelevat Sanna-Liisaa, joka ei suostunut kotiaan jättämään vaikka liekit kävivät kahta puolen taloa: ”– Eikö se puhuttu, että se Sanna-Liisa sinne jäi sinne valakian sekaan? Ei suostunut lähtemään sieltä.” Tapaus kuitenkin päättyi onnellisesti: palo kääntyi ja talo säästy. Paikalliset muistelevat myös ”Makkara-Fiilusta”, joka saapui kiireessä tulen edellä auttamaan naapureitaan. Fiilus auttoi tyhjentämään Hemmingin taloa talon emännän kanssa, jotta tavarat voitaisiin kantaa Ranta-Töysän järven rantaan turvaan. Pelastustöiden lomassa emäntä sattui kuitenkin huomaamaan, ettei Fiiluksella ollut kuin paita päällään. Palo saatiin lopulta sammumaan Kätjänjoen varteen sytytetyn vastatulen avulla.

Rantatöysän palo hävitti metsää yhteensä noin 1800 hehtaaria. Onnen kaupalla kuitenkin taloja tai henkiä ei menetetty.

Palon arveltiin lähteneen liikkeelle 17-vuotiaan nuoren miehen pontikankeittopuuhiesta. Kuulusteluissa nuorukainen kielsi asian ja kertoi polttaneensa ampiaispesää pellon ojasta. Ampiaispesän jäänteet löydettiin, mutta myös pontikankeittovälineet oli havaittu pojan torpassa palon aikana. Lopulta nuorukainen myönsi palon ryöstäytyneen käsistä viinankeiton aikana. Nuorukainen tuomittiin myöhemmin päiväsakoihin ja 700 000 markan korvauksiin.

Keskiviikkona alkaneiden ukkossateiden myötä maastopalot alettiin saada hallintaan useimmissa kunnissa. Suojeluskuntapiirin laskelmien mukaan Etelä-Pohjanmaalla oli sammutustöissä yli 10 000 ihmistä.

Kesän 1933 tapahtumat muistuttavat huolellisuudesta tulen käsittelyssä – kuten vanha sanonta kuuluu: tuli on hyvä renki, mutta huono isäntä. Monet tuhoisista paloista olivat lähtöisin ihmisen huolimattomasta tulen käsittelystä – aikana, jolloin tulia ei olisi pitänyt tehdä ensinkään.

Tuhovoimastaan huolimatta, on tulella tärkeä osa luonnon uusiutumisessa. Metsäpalot ovat luontainen osa metsien dynamiikkaa – niissä vapautuu ravinteita ja ne lisäävät pitkällä aikavälillä luonnon

monimuotoisuutta. Ihmisen tekemä kulutus on edelleen tärkeä metsänhoitokeino. Ähtärin metsänhoitopiskelijatkin voi löytää joka kevät kulottamassa metsää.

Lyhyeen loppunut, mutta ihana alkukesä tämän vuoden toukokuussa toi sanomalehtiin ensimmäiset tavanmukaiset kesäuutiset metsäpaloista ikäänkuin muistutuksena siitä, miten voi käydä ja käy, kun tuli päästetään isännöimään sen sijaan, että sitä pidettäisiin renkinä. Siinä toimessahan se metsässäkin on erinomainen, voidaanpa sanoa, korvaamaton, milloin on kysymyksessä hakattujen metsien uudistuskuntoon saattaminen. - -"

*Tuomarniemen metsäopiston johtaja Arvid Borg, "Metsäpalon sammutuksesta",
Ähtäri-lehti 27.6.1930*

[Erillinen infoteksti]

Muista, että avotulen teko ei kuulu jokamiehen oikeuksiin. Tulentekoon tai polttopuiden ottamiseen tarvitaan aina maanomistajan lupa. Tulenteko on kuitenkin sallittua yleiseen käyttöön tarkoitettujen retkeily- ja virkistysalueiden rakennetuilla tulipaikoilla ja nuotiokatoksissa, ja talvisin jääpeitteisillä vesialueilla. Tulta ei kuitenkaan saa syyttää luvallisellakaan paikalla metsäpalo- tai ruohikkopalovaroituksen aikana.

[/Erillinen infoteksti]

Lähteinä on käytetty Virtain, Ähtärin, Alavuden ja Töysän sanomia (1933), sanomalehti Keski-suomalaisista (1933), sanomalehti Ilkkaa (1933), sanomalehti Savoaa (1933), sanomalehti Uusi Suomea (1933) ja Satakunnan Kansaa (1933); V.A. Kolehmainen tutkielmaa "Vehkatallinmaa" (SKS 1957), Johanna Korhosen "Hydrologinen yleiskatsaus 1932-1935" (Suomen ympäristökeskus / Vesikeskus), Ähtärin oppaat ry:n Harri Ahon kertomuksia, Sulevi Riukulehdon "Tuomarniemi – siellä ei koskaan sada" (Tuomarniemen metsäoppilaitos, 2004), Sulevi Riukulehdon ja Katja Rinne-Kosken "Historian kohinaa Töysästä"-raportti 2019 (Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti)

METSÄTARINAT, ALAVUS

Tarinan tarkoitus on havainnollistaa, mitä kaikkea puusta voi valmistaa. Aiheena on myös vesijohto, vesihuolto, puhtaan veden merkitys kaikelle muulle elämälle ja toiminnalle. Esitellään palanen Kallenkosken sahan historiaa.

Metsän puista voi tehdä vaikka vesijohdon. Totta vai tarua?

Totta se on. Joku sai lähteä reippaana tukkimetsään, kun eräessä talossa Tuurin kylässä tehtiin kerran vähän isompaa karjasuojaa. Karjasuojaan, tai oikeastaan karjakartanoon, oli suunniteltu asukkaiksi 32 lehmää, kahdeksan hevosta, lampaita, kanoja ja sikoja. Eläimille piti saada paljon vettä. Niinpä päätettiin tehdä kylän ensimmäinen vesijohto. Rakentaja oli nimeltään Matti. Monet pitivät koko ajatusta aivan hulluna.

Itse rakennus tehtiin tiilestä, mutta vesijohtoa varten saatiin tarpeet metsästä. Vesijohtoa varten nimittäin tarvittiin tukkipuita, jotka ovat latvaläpimitaltaan noin 7 tuumaa. Tuuma on vanha mittayksikkö, ja se on suunnilleen 2,5 cm. Vesijohtoon käytetyt tukit olivat latvaläpimitaltaan siis noin 21 cm paksuja.

Vesi saataisiin metsästä lähteestä, joka sijaitsee kahden kilometrin päässä tulevasta karjakartanosta. Vesijohtoa varten tarvittiin siis kahden kilometrin matkan verran sopivia tukkipuita. Jos yksi tukkipuu on esimerkiksi 20 metrin pituinen, niitä tarvittiin sata kappaletta. Tukkeihin porattiin reikä keskelle, pitkää poraa käyttäen.

Ontoksi porattua tukkipuuta sovitettiin toisen perään - vesijohdoksi. Tukin ohuempi latvapää muotoiltiin sopimaan seuraavan tukin tyvipäähän, näin saatiin tukki toiseen yhdistämällä vesijohtoa niin paljon kuin tarvittiin.

Vesijohto piti vielä kaivaa maan alle, riittävän syväälle, että se ei jäätyisi talvella. Tuota syvyyttä sanotaan routarajaksi. Routarajan alle ei pakkanen ulotu, eikä vesi jäädy. Kaivinkoneita ei tuohon aikaan ollut, mutta kaivaminen sujui hyvin, maa oli pelloksi raivattua suota. Lopussa oli kalliota, jota piti räjäyttää putkien tieltä.

Näin Tuurin kylään tuli ensimmäinen vesijohto. Tuolloin elettiin vuotta 1915.

Tämä tapahtui jokseenkin samalla alueella, jossa nykyisin sijaitsee Tuurin kauppakylä, ja myös maailmankuulu Keskisen Kyläkauppa. Ennen kauppakylää alueella toimi Kallenkosken saha, yli 60 vuotta jatkunutta maineikasta sahaustoimintaa aina vuoteen 1962 saakka. Jokea pitkin uitettiin tukkeja paikalle, ja hevosetkin vetivät niitä pitkien matkojen päästä.

Karjakartanoa ja siihen vesijohtoa rakennutti sahan johtaja Matti Inha, joka oli keskimäinen Kallenkosken sahan historian kolmesta johtajasta ”patruunasta”. Matti Inha toimi sahan johdossa isänsä Juho Inhan jälkeen, ennen Kalle Hakkolaa. Matti Inha eli vuosina 1880–1964.

Tietolähteenä käytetty:

Tusa, Esko. 1990. Kallenkosken kolme patruunaa. Vaasa Oy.

Tohnisen äijän hirsien ajo

Täältä Lintukallion ulkoilureitiltä osoittaa opasteviitta Tohni-nimiseen paikkaan. Tohniin on tästä vielä pitkä matka, joten aivan pikkulenkille sinne ei kannata lähteä. Tohnin kylä on näillä main kuuluisa paikka, ja siellä on asustanut kuuluisa Tohnisen Äijä. Kerran Tohni ajoi tupararin hirsiiä. Kun hevonen väsyi, Tohni sitoi hevosen kuorman päälle, ja veti itse kuorman, hevosineen päivineen.

Tohnisen Äijä

Tohnisen Äijä on ehkä ollut Tohnin kylän ensimmäinen asukas. Tohnisen äijällä kerrotaan olleen kymmenen miehen voimat, ja hän on ollut tavallista ihmistä huomattavasti suurempi. Mikäli metsäretkesi nyt tai myöhemmin kulkee Tohniin saakka, kannattaa siellä käydä lukemassa Tohnisen Äijästä tarinoita Tohnin Ristiraunion tietotauluista. Niitä ylläpitää Töysä-Seura. Tohnisen äijän toimet liittyvät myös Isokyrön kirkon rakentamiseen, ja Lapuan Simpsiöön. Moni asia on kuitenkin jäänyt historian hämärään. Tällä kertaa kerromme tarinan Tohnisen Äijän hirsien ajosta. Sitä ei kovin usein ole kuultu, mutta se sopii hyvin tähän metsäympäristöön. Koska tarina ei kerro, mistä Tohni on hirsikuormaa ajanut, se voi mielikuvituksessamme olla missä vain, vaikka täällä ympäröivässä metsässä.

Mitä Tohni teki, kun hevonen väsähti?

Tohnisen äijä on kaikesta päätellen rakentanut isoa taloa, tai ainakin kuljettanut rakennustarvikkeita. Hänen kerrotaan ajaneen hevosella "tupararin" hirsiiä. Hevonen väsähti. Mitä teki Tohnisen Äijä? Hän nosti hevosen kyytiin, ja veti itse koko kuorman, hevosineen.

Tuparati on vähän reilumman kokoinen asuinrakennus, suuri pohjalaistalo. Vrt. Esim. Navettarati on puolestaan isokokoinen navettarakennus.

Työhevonen jaksaa vetää keskimäärin ___(täydennetään)___ kg. Keskiaverto työhevonen, joka yleensä on Suomessa ollut ennen vanhaan suomenhevonen, painaa itse noin 500 kg.

Hirsi puolestaan on tukkipuusta valmistettu rakennusmateriaali. Hirsi voi olla pyöröhirsi, saha hirsi, höylähirsi tai lamellihirsi. Yksi hirsi on yleensä noin ___ m pitkä, ja painaa noin ___ kg (täydennetään).

Hirret on sahattu tukkipuusta. Tukki tarkoittaa puunrungosta katkaistua, sahaukseen kelpaavaa osaa. Sen läpimitta on vähintään 15 cm. Tukkipuu on yleensä vähintään 3,1 metriä pitkä. Näetkö jossain tukkipuun kokoista puuta kasvamassa? Yksi tukki painaa tuoreena noin ___ kg. Hirsi on yleensä jo kuivahtanut, ja se on kevyempää.

Paljonko Tohnisen Äijän kuorma lopulta painoi? Tohnisen äijän kuormassa on ollut painoa laskujemme mukaan arvioitu hirsikuorman paino + väsähtäneen hevosen paino = yhteensä ainakin ___ kg. Tohnisen Äijällä kerrotaankin olleen valtavat voimat, ja hänen kerrotaan tehneen muitakin painavia siirtoja, joihin tavallinen ihminen ei kykene. Alueelta tunnetaan muutamia muitakin jättiläistarinoita.

Yksi juttu vielä! Eläinten ystävät löytävät tästä tarinasta vielä yhden ulottuvuuden, liittyen väsähtäneen hevos-työkaverin hyvään kohteluun. Hyytynyttä hummaa ei suinkaan jätetty tien varteen oman onnensa nojaan, vaan tarinasta voimme päätellä, että paikallinen sankari nosti kavioläimen kuorman päälle, ponnisteli itse välillä vähän enemmän, ja veti koko kuorman itse, hevosineen.

Tarina Tohnisen äijän hirsien ajosta on poimittu Alavus-Seuran julkaisusta (2015) Kansan kertomaa Alavudelta. Tarinan on kertonut Elias Pohjala 1950. Muistiin kirjoittanut Väinö Tuomaala vuoden 1950 tienoilla. Pohdinnat ja laskelmat hirsien, tukkien ja työhevosen painosta ovat tehneet Metsiemme salaisuuksia - hankkeen toteuttajat. Tarina on keskeneräinen, puuttuvia tietoja täydennetään!

Tässä yhteydessä koottuna on useampi tarina, jotka liittyvät Lintukallioon. Ajatus on laukannut, saduissa linnut puhuvat ja osaavat käyttää kaukoputkea, kaikki on mahdollista. Faktaruutujen avulla erotetaan tarvittaessa tosiasioita sadusta. Joka tapauksessa Lintukallion polulla hiljaa ja havainnoiden kulkien, näkee ja kuulee persoonallisia lintuja. Onkohan niillä meille jotain asiaa?

Lintukallion linnut saavat vieraita

Tarinan tarkoitus: esitellä lintulajeja ja herättää kiinnostusta lintuihin. Elävöittää faktatiedon, mielikuvien ja tarujen avulla ulkoilijan kokemusta Lintukalliolla.

”Terve vaan, minä olen kuukkeli. En asu tässä Lintukallion metsässä juuri nyt, tulin tuolta vähän kauempaa käymään ja tiedustelemaan. Minä tarvitsen kostean korpikuusikon, jossa on paljon jäkälää puissa, naavaa ja luppoa. Niihin voi piilotella talvivarastoja. Meillä kuukkeleilla on viime aikoina ollut pulaa sopivista asuinpaikoista ja meitä on aika vähän. Katselenkin tässä paikkoja sillä silmällä. Ihmiset sanovat minun olevan metsän emäntä, tai tietäjän sielu. Se kuulostaa heistä jännittävältä”. Onko täällä ihmisiä retkellä? Lapissa me kuukkelit mennään aina niiden seuraksi evästauolle.

Kuukkeli on tullut käymään Lintukallion metsässä juuri lintujen kokoukseen. Myös tuulihaukka on poikennut käymään, ja esittelee itsensä:

”Minä olen tuulihaukka. Osaan lentää vaikka paikalla pysyen. Liitelin tuossa läheisen pellon yläpuolella ja etsin sieltä myyriä. Näin, että täällä on lintujen kokous, joten tulin moikkaamaan. Asun tuolla Keski-Suomen puolella. Minä olen ollut ihmisten hoidossa, kun siipi oli mennyt rikki, siitä oli murtunut luu. En voinut saalistaa kunnolla, niin söin pellolla lantakuoriaisia. Ihmiset löysivät minut, ja sellainen vaalea eläinlääkäri-ihminen tuki siipeni siteellä. Asustin vähän aikaa kissan kuljetuskopassa, sitten turvallisessa isommassa tarhassa missä sain kokeilla siipeä. Sellainen lintujen ystävä -ihminen antoi hyvää ruokaa ja jutteli mukavia. Siipi parani ja pääsin taas lentämään. Tuollaisen renkaan joku laittoi jalkaan. Sitä tuskin huomaan. Ne antoivat minulle nimeksi Jalo.”

Lintujen kokouksessa istutaan puun oksilla ringissä oksistossa, ylä- ja alaoksilla. Vanha korppi toteaa, että ensin esittäytyään vieraileville linnuille, ja sitten tehdään pieni kierros tutustumassa Lintukalliolla. Korppikin esittelee itsensä: ”Me korpit elämme kauan. Ennen vanhaan ihmiset ovat luulleet, että me korpit elämme sata, tai jopa viisisataa vuotta. Ei se ihan pidä paikkaansa. Elämme 10–15 vuotta. Pystymme suunnitella tulevaisuutta muutaman päivän päähän.”

”Minä olen pyy. Minut tunnistaa vihellyksestä. Jos ihmiset kulkevat metsässä hiljaa, vihellen niille. Ne tykkäävät miettiä, mikä lintu lauloi, ja aika moni jo tunnistaa ääneni. Koivu ja leppä ovat minulle tärkeitä puita. Syön talvella koivun ja lepän urpuja ja silmuja. Kesällä maistuvat ruohot, marjat ja hyönteiset. Ihmiset kertovat minusta aivan pöljää tarinaa: Niillä on sanonta ”pienenee kuin pyy maailmanlopun edellä”. Ne väittävät, että kun Jumala loi maailman ja linnut, ensimmäinen pyy olisi muka ollut lehmän kokoinen. Jumala päätti sitten aina vähän pienentää meitä pyitä, kun uusi lintulaji luodaan. Me pyyt olemme vielä aika isoja, emme mahdu edes avaimenreiästä vielä. Olen kanalintu. Meitä kanalintuja täälläpäin asuu myös metso, jota soinilaiset ihmiset sanovat valakonoukaksi, ja vanhaa metsoa sanovat homenoukaksi. Teeri asuu vähän tuonnempana. Ennen kanalinnuista täällä lähellä oli myös kanaanen, tai mettäkanaanen, tai kopeekkalintu, metsäkana, tai siis riekko, mutta niiden on nykyisin hankala löytää sopivaa kotipaikkaa.

”Minä olen talitiainen. Tykkään syödä ainakin ruskomäntypistiäisen ja mänty-yökkösen toukkia. Ja ihmiset tykkäävät, kun syön omenakääriäisen toukkia niiden omenapuista. Ne laittavat jyviä ja muita herkkuja pihoihinsa tarjolle. Samalla voin vakoilla niiden touhuja ikkunasta. Nyt tulikin taas nälkä. Lähdenpä piipahtamaan mökin mummon pihassa katsomassa, mitä siellä tänään on tarjolla. Mökin mummo on laittanut pöntönkin pihaansa, taidan muuttaa sinne asumaan. Syön mummon pihasta samalla hyttysiä pois. Varpusetkin käyvät siellä usein, mutta lisäksi ne käyvät jouluaamuna pienen pirtin portailla.”

”Hömötiaisista päivää. Kaiversin juuri pesäkoloa sellaiseen vähän pehmenneeseen puuhun. Siihen tulee hyvä pesä. Lempiruokaani ovat toukat ja hämähäkit. Metsän puista puheen ollen, sellainen iso kuusi on hyvä puu, minkä rosoiseen pintaan saan piilotettua ruokaa talveksi. Täällä metsässä on niitä, ja myös mökin mummon pihassa on isoja pihakuusia, joista tykkään. Marjat ja siemenetkin maistuvat, ja ihmisten lintulautoilla käymme myös.”

Esittäytymisten päätteeksi korppi kiittää ja jatkaa: Tämä meidän kotimetsä on nimeltään Lintukallio. Käydäänpä seuraavaksi tutustumiskierroksella.

Jalo-tuulihaukan tarinan selvittämisessä on avustanut Heinolan lintutarhan päällikkö Tuuli-Susanna Salmi.

Myyttisten lintutarinoiden lähteenä mm. Ojanen, Ulv. 2015. Suomen myyttiset linnut. Minerva kustannus.

Murresanoja poiminnat ovat peräisin Soini-lukemistosta Soini-lukemisto III, julk. Soini-Seura 2006, toim. Autio, Lasse “Soinilaisia sananselityksiä ja murremuotoja Vaito Pesolan kerääminä” s. 226–251. Runsaasti lintuihin liittyvää murrestanastoa! Murrestanastoa on kerätty myös Kotimaisten kielten keskuksen ylläpitämästä Suomen murteiden sanakirjasta (www.kotus.fi)

Lintuhavaintoja ovat täydentäneet Suomenselän Luonnonystävät Ry:n väki. (Hyvien tapojen mukaisesti kysytään talkootyötä tehneeltä henkilöltä vielä suostumus, saako nimen julkaista hankkeen materiaaleissa. Täydennetään hankeaikana.)

Faktaruutu:

Kuukkelin reviiri ja uhanalaisuus
Hömötiaisen uhanalaisuus
Talitiaisen lentomatkat

Lintukallion pururadan vaiheita: 1980-luvun alussa tehtiin talkootyönä lyhyempi 1,3 km:n pituinen pikkupururata, joka myös valaistiin. Kuoriketta saatiin Akonkosken sahalta. Lenkkeilyrataa jatkettiin myöhemmin ja lopuksi kunta osti maa-alueen, jonka kautta tehtiin yhdysväylä livariin koulukeskukseen. Talkootyötä tehtiin muutaman innostuneen “hiihtomiehen” johdolla ja myös traktorimiehiä oli apuna. Nykyään reitistöä hoitaa Alavuden kaupunki.

Huomioitavaa: Lintukallion kuntosadan ja tähtitornin rakentamistyössä on tehty aikanaan runsaasti talkootyötä. Näidenkin metsätarinoiden myötä on paikallaan ottaa talkootyön merkitys ja talkooperinne paikkakuntien voimavarana esiin. Mieluusti mainitaan talkoolaisia nimeltä, mutta hyvien tapojen mukaisesti kysytään henkilöiltä itseltään suostumus nimen julkaisemiseen, sikäli kun siihen tulee hankeaikana luontevasti mahdollisuus. Otetaan huomioon sekin, että kaikki eivät välttämättä halua olla esillä.

Tarina / tarinat ovat keskeneräisiä, puuttuvia tietoja täydennetään!

Miksi Lintukallion alueella on isoja korkeuseroja ja kalliokoloja?

(Lisätään kartta tai piirros alueesta, auttaa havainnollistamaan tekstiä, joka muutoin saattaa olla maallikolle vaikeaselkoista)

Tarkastellaan ensin alueen pohjoisosaa. Pohjois-luoteesta on tullut mannerjäätikkö. Se on kuluttanut Lintukallion vieressä olevia alueita syvemmiksi. Siinä, mikä on kulunut syvemmäksi, on ollut Skandien poimutusvaiheessa voimakkaasti rakoillutta kallioperää. Lintukallio on ollut vähemmän rakoillutta, joten nämä ylemmät alueet eivät ole kuluneet niin suuresti. Jyrkänteet on siis muinaisissa kallioperän liikunnoissa ruhjoutuneen ja ehjemmäksi jääneen alueen rajalla.

Lintukallion alue on vajaa 2 miljardia vuotta (1850–1900 milj. vuotta) sitten syvällä maankuoren alla kiteytynyttä graniittista (tark. granodioriittia) kallioperää.

Katsotaanpa vielä Lintukallion pohjoista osaa. Lintukallion pohjoisosa on jäätikköjen etenemisvaiheissa hioutunut suht. tasaisen loivaksi. Maaperän alla silokalliotakin, tähtitornin kohdalla.

Entäpä eteläinen ja lounainen puoli? Karttaa tutkiessa huomaa, että siellä on jyrkempää, ja tähtitornin eteläpuolella on kartassa jyrkänteen merkki. Jäätikkö on yli kulkeutuessaan irrottanut kallion kappaleita jyrkältä lounaan- ja etelänpuoleiselta rinnealueelta (myös tähtitornin eteläpuolelta).

Graniittinen kallioperä pirstoutuu enemmän tai vähemmän kuutiomaisiksi kappaleiksi. Kalliopalat ovat jääneet ehjemmän kallion lähelle syystä, että jäätikkömassa on plastisena kerroksena vyörynyt kaarena Lintukallion yli jättäen lohkat suojaan jyrkänteen reunan alle. Lohkat ovat voineet irrota jo vaikkapa kymmeniätuhansia vuosia sitten.

Asiantuntijana Reijo Salmi, sähköposti 13.2.2023, kursivoitu teksti on suoraa lainausta. Reijo Salmi on toiminut Töysässä biologian ja maantiedon opettajana 1974–2004, hänen asiantuntemusalaansa on mm. luonnonmaantiede ja geologia.

Seuraavan tarinan tarkoitus: herättää kiinnostus tähtitaivaan ilmiöitä kohtaan: pohditaan maapallon rajallisuutta, maailmankaikkeuden suuruutta, tähtitieteellisiä etäisyyksiä, ja nouseaan arjen yläpuolelle

Lintukallion linnut tarkkailevat tähtiä

”Hei, joku teistä pienistä tiaisista, kuka on kaikkein pienin? Voisit ujuttautua tuonne ihmisten tähtitorniin sisään ja avata meille luukut, että me isommatkin pääsemme sinne.” Näin komentelee korppi, sillä tänään on se yö, kun Lintukallion linnut aikovat tarkkailla tähtiä ihmisten kaukoputkella.

Lintukallion linnut menevät tähtikirkkaana yönä ihmisten tähtitorniin. Päiväsaikaan kesäisi tähtitornin keltainen pinta houkuttaa hämähäkkejä ja kärpäsiä. Hyönteiset eivät ehkä tarkkaile tähtiä, mutta avoimelta seinäpinnalta pienen hyönteisiä syövän linnun on helppo napata niitä suuhunsa. Mutta nyt ei syödä ötököitä, vaan mennään tarkkailemaan tähtiä. Hömötiainen on kaikista pienin lintu, joten se pujahtaa sisään rakosesta, ja avaa ovet sisäkautta isommille linnuille. Korppi, varis ja harakka saavat Celestron-nimisen kaukoputken toimimaan. Pyy, tuulihaukka ja joutsen, närhi, pyrstötiaiset, sekä huuhkaja saavat olla mukana tarkkailemassa tähtiä. Muita lintuja meinaa nukuttaa, mutta huuhkajalla on hauskaa, se on pirteä.

”Minulla ainakin on oma tähtikuvio taivaalla”, sanoo joutsen. Se on pohjoisen taivaan tähdistö. Ihan lentävän joutsenen muotoinen. ”Kenellä muulla teistä on?” ”Minulla on”, huudahtaa korppi. Näen sen tähtikartasta, mutta se itse kuvio näkyy huonosti täällä Suomessa.

Katsotaanpa, millä kaikilla metsän eläimillä on oman niminen tähtikuvio. Varis tutkii tähtikarttaa tähtitornin seinällä. Siellä on kettu, ilves, jänis, käärme, ja sisilisko. Karhuja siellä on kaksi: Iso karhu ja Pieni karhu. Ihmiset kertovat tarinoissaan, että karhu olisi tullut maan päälle tähtitaivaalta, ja tarkemmin sanoen, Otavan tähtikuvioista maan päälle kultaisessa korissa. "Onkohan tuo totta? Minä olen ainakin tullut munasta. Ja muna tuli emolinnusta. Ja emolintu tuli munasta, ja niin edelleen. Mutta mistähän se ensimmäinen emolintu on tullut?" Linnut jäävät mietteliääksi.

"Mikäs se linnunrata sitten on? Voitaisiko käydä kiertämässä se?" kysyy joku.

Huuhkaja kertoi istuneensa oksalla kerran syysiltana kuuntelemassa, kun ihmiset olivat tähtitornissa. "Yksi ihminen kertoi pienemmille ihmisille linnunradasta. Linnunrata näkyy öisellä taivaalla vaaleana juovana. Linnunradassamme on satoja miljardeja tähtiä. Meidän Aurinkomme on myös yksi tähti. Auringosta tulee meille valo. Auringosta Maahan on matkaa noin 150 miljoonaa kilometriä. Valolla kestää noin 8 minuuttia 19 sekuntia kulkea avaruuden läpi Auringosta Maahan. Valon voimalla kasvit kasvavat. Niiden varassa on lähes kaikki muu elämä, meidän ja ihmisten. Vaikka maailmankaikkeus on valtavan suuri, aivan ääretön, toista samanlaista planeettaa ei sieltä tunneta. Aurinkoa kiertävät myös planeetat Merkurius, Venus, sitten tulee meidän planeettamme Maa, sen jälkeen Mars, Jupiter, Saturnus, Uranus, Neptunus ja Pluto. Paitsi että Plutoa ei enää pidetä planeettana, vaan sitä sanotaan kääpiöplaneetaksi. Mutta vaikka avaruudessa on mittaamattoman paljon kaikkia planeettoja ja taivaankappaleita, meillä on vain tämä yksi Maapallo, jossa voi elää. Ihmisten täytyy pitää tästä hyvää huolta."

Varista alkaa huippaamaan kuulemansa etäisyydet ja maailmankaikkeuden suuruus. Ihmekös tuo jos on pää pyörällä pienellä linnulla: Maa kiertää aurinkoa, kuu kiertää Maata ja Maa pyörii itsensä ympäri. Sitten vielä kaikki ne kiertävät jossain linnunradalla. "Linnunradan on ennen muinoin uskottu olevan joutsenen reitti lintukotoon, paikkaan, jossa kaikki on aina hyvin. Siitäkin tulee nimi Linnunrata." Mutta se on aivan liian suuri, sinne ei voi mennä tavallinen Maaplaneetan lintu lentämään. Parempi on pysyä omalla planeetalla. Paitsi ajatuksissaan voi mennä aivan minne vain. Tarinat ovat oma maailmansa. Niiden todenperäisyyttä ei voi tietää kukaan. Silti tarinoita kerrotaan sukupolvesta toiseen. "Nyt suljetaan laitteet ja ovet ja lähdetään, kuka nukkumaan, kuka saalistamaan. Jätetään ihmisille tänne tähtitorniin höyhen muistoksi meistä."

Tarina karhun alkuperästä: Kalevala

Faktatietojen tarkastamisessa on avustanut Suomeselän Pegasus ry

(Linnunrata-Tarinoiden lähde lisätään)

Suomeselän Pegasus ry on perustettu 12.6. 1996. Tähtitorni on rakennettu talkoovoimin vuonna 1996–1997. Talkootöissä on vuosien mittaan ollut parikymmentä henkilöä.

Seuraavaan tarinaan on koonnut metsiin liittyviä muistelmia Lintukallion alueelta ja siltä seudulta Eläkeliiton Töysän yhdistyksen puheenjohtaja Pirkko Kallio. Tarinassa on historian käännteitä, metsän antimia, tunnelmia, yhteisöllisyyttä.

Tarinaa metsästä. Omia kokemuksiani.

Minun lapsuudessani kuljin metsässämme naapurin pojan kanssa ”etsimässä Sanni -mummon majaa”. Kaivelimme isojen kivenlohkareiden koloista, että asuuko siellä Sanni-mummo. Sitä en tiedä liittyykö siihen joku paikallinen tarina, en koskaan tullut kysyneeksi äidiltä. Äiti tosin ei tykännyt meidän lasten metsäreissuista, koska kallionkoloissa saattoi olla käärmeitä. Joskus kyykäärmeitä tuli pihaamme sieltä.

Ampumaradalle menevän kallion (en tiedä sen nimeä) kivillä usein hypittiin, kun mentiin isoveljen perheen luo heidän asuessaan pienessä Koskisen mökissä, ampumaradan tien varressa, jonkin aikaa. Jos jäin sinne lapsenlikaksi, pelkäsin mökissä metsän keskellä. Perheeni oli saanut korvaukseksi luovutetussa Karjalassa menettämänsä tilan osuuksilla osan Töysän kanttorilan maista ja metsistä. Isäni ja enoni rakensivat ”kylmälle tilalle” asuintalon ja navetan, asuessaan tilan riihessä. Kanttori vaimoineen asui naapurissamme ja myös heidän lastensa kanssa leikimme ahkerasti. Kanttorilan saunan takaa meni kärrypolku ylemmäs metsän laitaan, jossa oli raivattu peltotilkka ja sen laidassa lähde, josta saimme juomaveden kotiin. Lähteeseen oli tehty puupölkkyistä sisäseinät, muttei kantta ja siksi sinne oli kiellettyä mennä, ettei tipu veteen. Siinä oli kuitenkin ihania ahomansikoita ja mesimarjoja, jotka houkuttivat lapsena maistelemaan, koiramme vahti minua.

Metsä antoi perheellemme elantoa monessa muodossa: marjat, polttopuut, rakennuspuut, kävyt ja tukit sekä riistan ja oravannahat myyntiin. Kammoksuin violetteja oravanraatoja kun isä oli nylkenyt niistä nahat kuivumaan ja odottamaan kauppiaalle vientiä. Myös riistalintujen höyhenten käry oli etova, kun äiti käristi niiden höyhenet nypittyään ensin enimmäkseen. Hevosemme Husari ja myöhemmin pikkuValmet olivat isän ja veljien apuna metsätöissä, kuten myös peltotöissä. Miehet tuoksivat pihkalta metsätöistä tullessaan, paitsi silloin, kun Valmetti oli uponnut märkään metsäpohjaan, olivat miehet öljyisiä ja mutaisia mörköjä. Joskus isä tai joku veli oli jäänyt kaatuvan puun alle ja silloin traktori kuskasi paikattavaksi kylän terveystisaren luo.

Metsässämme oli myös suo, mitä piti varoa, mutta josta isä joskus toi tullessaan makoisia lakkoja. Sieltä myös käytiin keräämässä puista kävyt myyntiin ja risut polttopuiksi, metsä oli ”pankkimme”. Tuossa metsässä myös hiihdimme lapsena koulun opettajan opastuksella tai isän pitäessä karjalaislasten hiihtokilpailuja. En oikein hiihdosta tykännyt, kun sukset meni usein poikki ja isä paikkasi ne peltipurkin palalla. Kuitenkin teini-ikäisenä hiihdimme ystävättäreni kanssa Töysän laturetkiä, jotka olivat 30 kilometriä pitkiä, alkaen samasta metsästä eri kylien kautta. Veljeni hiihtivät myös kilpaa Maakuntaviestissä noissa metsissä, mutten muista kulkivatko Marianpäivän hiihdot tuolla alueella, vai olivatko vain Nuorisoseuran maastossa.

Ampumarata oli myös meidän metsässä, metsästysseuran vuokratessa maa-alan palkkiona tuli hirvipaisti. Se oli meille harvinaista herkkua ruokana, kun isä ei itse niin isoja metsäneläimiä ampunut. Ampumaradan läheisyys oli hieman pelottava paukkeineen minulle, vaikka olin siinä lähellä koko ikäni ollut. Mieleeni on aikuistuttua tullut ajatus, että kuinka äiti ja isä sekä isovelji sen kokivat, kun he olivat olleet sodan jaloissa, kun siellä Karjalassa ammuttiin. Isä oli myös sodassa haavoittunut.

Siellä metsän takana on myös Lampilan lampi (Kaarilampi), jonne isä vei perheen vieraineen uimaan Valmetin lavalla pirtinpenkeillä istuen. Eipä ollut kiinteitä penkkejä eikä kypäriä, mutta eihän se vauhti ollut huima. Silloin ei ajettu metsän poikki vaan Jääskeläisen/Julun/Pakkasen tietä (nyk. Pesämäentie) pitkin.

Siellä myös miehet kävivät talvella pilkkikilpailuissa samoin kun peltojemme päässä olevalla Ponnenjärvellä. Minun muistikuvani pilkkikisoista on ihana nakin tuoksu. Naapurikaupan Arvo Forsman myi kuumia nakkeja pilkkijöille kisoissa meidän traktorin lavalta ja minä sain syödä keitinveteen tippuneet nakinpalat. Niitäkään ei saanut kotona ruuaksi.

Äidin kanssa metsässä vietetystä ajasta ovat kesällä lypsyreissulla marjanpoiminnat. Lehmät olivat kauempana kotoa kunnalliskodilta vuokratuilla pelloilla ja siellä käytiin aamuin, illoin maitokärryjen kanssa lypsyllä. Tulomatalla usein piipahdettiin poimimaan marjoja, varsinkin mustikoita ja juolukoita. Minä poimin aina myös kissankelloja ja päivänkakkaroita tien varrelta. Työ vei elämän muualle viideksikymmeneksi vuodeksi. Ensimmäisiä paluumuutto kokemuksia metsiimme oli, kun järjestin Töysän karjalaisten ja Töysän 4H:n kanssa Evakkopatikan v. 2017. Sain silloin käsiini Retkeilyreitistöt -kartan vuodelta 1997, jonka avulla suunnistimme Töysän metsiä livarin koulun ja Tohnin Vetolan välillä. Reitistö on kuulemma joskus ollut käveltävä polku, mutta nyt pusikoitunut ja esim. lammaslaitumen läpi menevä. Sitä piti oikein räpimällä vaeltaa. Jouduimme oikaisemaan Evakkopatikan reittiä sellaiseksi, että se oli myös vanhempien osallistujien kuljettavissa.

Nyttemmin olen mielelläni hyödyntänyt entisille maillemme tehtyjä livarin urheilukenttää, pururataa, valaistua latua ja frisbeegolfrataa. Olen myös käynyt tähtitornilla, Isokallion autiotuvalla ja -laavulla sekä marjametsissä. Ampumaratakaan ei ole enää pelottava, vaikka ääni kuuluu nykyiselle asuintalollekin.

Ystävällisin terveisin Pirkko Kallio, os. Pitkänen

Pirkko Kallio, pj. Eläkeliiton Töysän yhdistys ry.

Pohjamutien mänty tuo terveiset muinaisilta ajoilta

Olipa kerran mänty, joka eli noin 300 vuotta vanhaksi. Sitten tapahtui jotain dramaattista: mänty tuli vanhaksi ja heikoksi, ja kaatui järven pohjamutiin. Kului kuusituhatta vuotta. Tuli kaivinkone ihan muihin töihin, ja sattumalta löysi männyn. Se ei ollut lahonnut! Sitten tuli metsuri, joka sahasi männystä kiekon tutkimuksia varten. Selvisi, että mänty toi mukanaan terveisiä kuudentuhannen vuoden takaa. Kuusituhatta vuotta on pitkä aika. Tämä pistää miettimään.

Oliko 6000 vuotta sitten elämää Töysässä?

Kuusituhatta vuotta sitten on todistettavasti ollut elämää Töysässäkin. Jos olisit elänyt täällä kuusituhatta vuotta sitten, ja olisit halunnut hakea joulukuusen pirttiin, se ei olisi onnistunut. Nimittäin kuusi on levinnyt maahamme vasta kolmetuhatta vuotta sitten. Toisaalta tiedettiinköhän silloin joulun vietosta vielä mitään? Asuiko täällä ihmisiä? Ehkä tosiaan joulukuusta ei sen aikaiseen kotaan tai turvekammiin niin kovasti vielä kaivattukaan.

Muuta luontoa on kuitenkin ollut, kauan ennen meitä. Siitä on todisteena meillä ainakin tuo Iso Sikanen -järven pohjamudissa noilta ajoilta saakka maannut puun runko. Sen tutkimisen myötä pääsemme kurkistamaan kauas menneisyyteen. Järven pohjamudassa olosuhteet ovat hapettomat, mikä selittää rungon säilymisen. Runko oli ehjä, 16 metriä pitkä ja tyveltään yli 60 cm paksu. Runko nousi esiin rannan ruoppaustöiden yhteydessä vuonna 2002. Puu herätti kiinnostusta. Metsänhoitoyhdistys hyödynsi dendrokronologiaa puun iän selvittämisessä, mutta se ei ollut toimiva menetelmä. Dendrokronologian menetelmän tiedot ulottuivat Etelä-Suomessa "vain" 1200 vuoden taakse, eivätkä puiden vuosilustojen ajalliset jatkumot täsmänneet! Ajoitus vuosilustoja tutkimalla onnistuu vain, jos tutkittavan puun löytöpaikan lähiseudulta on olemassa vuosilustosarja. Lappilaisesta metsänrajamännystä on

(dendrokronologinen) vuosilustosarja aina 7600 vuoden taakse. Mutta täällä etelämpänä siitä ei nyt ollut apua.

Tarvittiin menetelmä, jolla päästäisiin vielä kauemmas menneisyyteen. C14- menetelmällä päästiin ratkaisemaan arvoitus. Menetelmä on kallis, mutta paikallinen Säästöpankki rahoitti tutkimuksen. Helsingin yliopiston ajoituslaboratorio ajoitti näytteet vuosille 4050–3910 ennen ajanlaskun alkua, eli töysäläisen pikkujärven pohjamutien mänty oli noin 6000 vuotta vanha. Se on Etelä-Suomen vanhin puu, josta on tehty iän määrittys. Mänty oli elänyt noin 300 vuotta, kunnes oli rojahtanut järven pohjaan.

Ensimmäiset Töysän alueen metsät olivat koivumetsiä, kunnes mänty otti tilan haltuun
Töysä vapautui jään alta noin 9000 vuotta sitten. Korkea Tohniinmäen alue oli saari Yoldiameressä. Maa alkoi vapautua meren alta, ja vaivaiskoivuja (kuinka moni tuntee tuon pienenpienen koivun?) ja muita tundrakasveja kasvoi. 8000 vuotta sitten tuo kyseinen itätöysäläinen järvi oli jo itsenäiseksi järveksi kuroutuneena järvenä – se oli Ancylusjärven aikaa, ja tällä maankamaralla kasvoi jo varpuja, ruohoja sekä tyrni. Tyrni on typensitojakasvi, joka lannoittaa itse itseään. Seuraavaksi tänne muuttivat pajut, pihlaja, kataja, sekä hies- ja rauduskoivu. Ensimmäiset metsät olivat koivumetsiä. Mänty tuli, ja otti niin sanotusti tilan haltuun. Siitä tuli vallitseva metsäpuu.

Millaista maisemaa täällä on ollut tuon tutkitun ”ikihongan” aikana? Jotain samanlaista, mutta jotain erilaista. Ikihongan elinaikana täällä tiedetään olleen pari astetta lämpimämpää kuin nykyisin. Ilmasto oli enemmän meri-ilmaston kaltainen kuin nykyisin. Suoraan kyseiseen ajankohtaan emme pysty näkemään, mutta tutkimuksien mukaan Pohjanmaallakin tuolloin kasvoivat – nykyisin puistopuina tuntemamme metsälehmus eli niinipuu, vuorijalava, ja saarni. Ruoppausmassan joukossa oli myös pähkinäpensaas pähkinöitä. Pähkinäpensas oli yleinen kasvi Töysänkin seudulla 7000–5000 vuotta sitten. Nyt tätä kirjoitettaessa, vuonna 2023, muutamia pähkinäpensaita voit nähdä Tuomarniemen puulajipuistossa. Ne selviytyvät nykyisestä talvesta joten kuten.

6000 vuotta sitten kasvoi erilaista puustoa, mutta eläimet olivat samoja tuttuja lajeja.
Nykyisiin metsiin verrattuna, kuudentuhannen vuoden takainen puusto kuulostaa erilaiselta Ruoholajisto monipuolistui, koivuhiiriä ja tammihiiriäkin tiedetään maakunnassa olleen. Koivuhiiriä on edelleenkin, mutta tammihiiri on Suomesta hävinnyt. Eläimistö muutoin kuulostaa hyvin tutulta; Metsän eläimistä täällä oli jo tuhansia vuosia sitten ainakin jäniksiä, peuroja, hirviä, kettuja, majavia, villisikoja ja metsäkauriita.

Tämän tarinan / tietoisuuden tietopohjana on käytetty pääosin Suomenselän Luonnonystävät ry:n Saukonjälki-julkaisussa nro 8 /2008, s.26–27 Reijo Salmen kirjoittamaa artikkelia ”Kurkistus 6000 vuoden taakse.”. Reijo Salmi on toiminut Töysän yläasteen maantiedon ja biologian lehtorina 1974–2004.

Saukonjälki-lehden artikkelissa on kirjoittaja Reijo Salmi käyttänyt lähdekirjallisuutena Kalliola, R. 1982. Suomen kaunis luonto. (4.p.) Otava. Eronen, M. 1991. Jääkausien jäljillä. Ursa. Furman, E. & Dalström, H. , Hamari, R. 1998. Itämeri – luonto ja ihminen. Otava. Huurre, M. 2004. 9000 vuotta Suomen esihistoriaa. (8.p.) Otava.

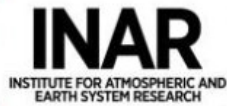
Tässä kirjoituksessa esiintyvät termit, dendrokronologia, subfossiili, C14-menetelmä, ja Suomusjärven kulttuuri, Yoldianmeri ja Ancylusjärvi, selostetaan kirjoituksen loppupuolella. (Kesken, täydennetään)

Lähteinä käytetty: Mielenen, Kari & Njöd, Pekka & Pesonen, Erkki & Timonen Mauri 1998. Puun muisti. Kasvun vaihtelu päivästä vuosituhanteen. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 703. Metla, Vantaan tutkimuskeskus

Eronen, M. (2002). Puulustot: ympäristömuutosten tietopankki. Tieteessä Tapahtuu, 20(6). Noudettu osoitteesta <https://journal.fi/tt/article/view/57915> (Viitattu 2.2.2023)

METSÄTARINAT, SOINI

Haastatellaan tutkijaa

Soinin Naarasnevalla, entisellä turvetuotantoalueella, mitataan hiilidioksidin vaihtoa maaperän, alueelle istutetun metsän ja ilmakehän välillä. Tämänkaltainen tutkimus on tiettävästi ainutlaatuisista koko maailmassa. Tästä pitää saada tietää lisää! Soinilaiselle ympäristötieteilijä Kari Laasasenaholle metsät ja myös suot ovat tuttuja ympäristöjä. Niillä hän harrastaa monenlaisia asioita, kuten retkeilee ja metsästää. Tutuksi luontopoluksi on tullut esimerkiksi Hermannin lenkki, jossa on retkeily yhdessä lasten kanssa.

Meille tarjoutui oivallinen tilaisuus kysyä tutkijalta, miten suonpohja, metsän puut ja ilmakehä liittyvät yhteen. Kari Laasasenaho haastatteli Metsiemme salaisuuksia- hankekoordinaattori Tiina Tarkkonen helmikuussa 2023.

Kari Laasasenaho, jos ilmastonmuutoksen torjuminen olisi tietokonepeli, millainen se voisi olla? Olen itse joskus pelannut tietokoneella opetuspeliä, jossa piti hypellä ja napata ilmakehästä hiilidioksidimolekyylejä kiinni. Näin pelissä torjuttiin ilmastonmuutosta. Voiko tätä peliä "pelata" ihan livenä istuttamalla vanhalle turvemaalle puita? Toisin sanoen, pelaatteko te tällaista peliä livenä siellä Naarasnevalla?

Vastaus: Tavallaan kyllä! Vertaus on aika hyvä, sillä puut sitovat ilmakehästä hiiltä omaan kasvuunsa. Puiden kuiva-ainepitoisuudesta noin puolet on hiiltä, joka on peräisin ilmakehästä. Hiili sitoutuu puuhun yhteyttämisen eli fotosynteesin kautta. Puut ovat "ilmastohyviksiä".

Onko ilmastonmuutoksen torjuminen tosiaan niin yksinkertaista? Istutetaan vaan puita ja imuroidaan niiden avulla ylimääräinen hiili ilmakehästä pois?

Ei se aivan niin yksinkertaista ole. Turvemaiden maaperässä on paljon hiiltä, ja uhkana on, että maaperän hiilivarasto vapautuu tässä "pelissä" ilmakehään.

Naarasnevan jäännösturpeen paksuus on noin metri. Laskimme kerran, että mikäli kaikki turpeen sisältämä hiili vapautuisi ilmakehään samaan aikaan, se vastaisi keskikokoisen suomalaisen kaupungin vuosittaista hiilijalanjälkeä.

Melkoinen määrä hiiltä. Olisiko siis viisainta saada se entisen turvesuon hiili pysymään siellä maassa, ettei se livahda ilmakehään? Ja sitä hiiltä, mikä yrittää lähteä taivaan tuuliin, napataan sitten kiinni puuntaimien avulla?

Olet oikeilla jäljillä. Naarasnevalla metsäojitus pitää vedenpinnan matalalla, eikä uutta turvetta synny. Kun happi pääsee turvekerrokseen, alkaa turve luonnollisesti hajota, mikä aiheuttaa suuret maaperäpäästöt. Turve ei maatuisi, jos alueen ojat tukittaisiin. Ojien tukkiminen ei ole kuitenkaan mahdollista, mikäli alueella halutaan kasvattaa metsää. Puut kasvavat vain, jos vesitalous on kunnossa. Koska maaperän ojitusta pidetään jatkossakin yllä, turve maatuu ja tuottaa kasvihuonekaasupäästöjä turvetuotannon jälkeenkin.

Metsän kasvu kuitenkin kompensoi tätä päästöä, kun hiilinielu kasvaa metsän järeytyessä. Metsityksen kokonaisilmastovaikutus ei ole kuitenkaan täysin selvillä, ja siksi me tutkimme sitä osana Suomen hiilineutraaliustavoitteita.

Ja sitten teidän tutkimuksessanne mitataan, paljonko puut nappaavat kiinni maasta nousevaa hiiltä?

Kyllä, nyt tutkitaan juuri sitä, paljonko puuntaimet ”syövät” hiilidioksidia, ja mikä on ilmakehän ja maaperän hiilitase.

Metsityksellä ei pystytä kompensoimaan päästöjä kokonaan, ainoastaan hidastamaan kasvihuonekaasun nettopäästöjä. Ainoa tapa suojella hiilivarastoja on suonpohjien vettäminen, mutta se ei aina onnistu, koska maanomistajat arvottavat tuottavia jälkikäyttömuotoja, kuten metsitystä. Noin 75 % suonpohjista on metsitetty, mutta aiemmin metsityksen kokonaisilmastovaikutuksia ei ole tutkittu riittävästi.

Siksi tutkimus on tärkeää. Meidän pitää selvittää metsityksen roolia tarkemmin.

Teillä on siellä monenlaisia laitteita, maallikon silmin paikka näyttää ihan avaruusasemalta. Millaisia laitteita siellä on?

Naarasnevilla on monia laitteita, joilla metsityksen kokonaisilmastovaikutuksia mitataan. Kokonaisilmastovaikutukset muodostuvat erilaisista fysikaalisista, kemiallisista ja biologisista prosesseista. Alueella on mm. kaksi noin 3-metristä mastoa, joissa on hiilivuota eli hiilidioksidin vaihtoa mittaava laitteisto, auringonsäteilyanturi, jolla tutkitaan pinnan heijastemuutoksia, hiukkasten muodostumista seuraava analysaattori, sekä maaperän lämpötilaa ja yleisiä sääoloja mittaavia laitteita.

Naarasneva ei ole retkikohde, mutta virtuaalisen vierailun sinne voi netissä tehdä milloin vain. Missä tuloksia pääsee näkemään virtuaalisesti?

Mittauksia pääsee seuraamaan pienellä viiveellä osoitteesta: [Naarasnevan mittausasema – TURNEE \(helsinki.fi\)](https://naarasneva.helsinki.fi). Jos Naarasnevaan haluaa tulla tutustumaan, esim. opiskelijaryhmän kanssa, pitää olla yhteydessä aseman ylläpitäjiin.

Mikä ilmastotutkimuksen tekemisessä on mielestäsi parasta?

Parasta on se, että pääsee tekemään työtä, jolle on tarvetta ja merkitystä.

Jos jotakuta nuorta retkeilijää alkaa kiinnostaa ilmastotutkijan ura, millaista polkua voi päästä kuvioihin mukaan?

Kaiken lähtökohtana on kiinnostus tiedettä kohtaan. Mikäli ilmastomuutostutkijan ura kiinnostaa, pitää olla valmis tekemään lujasti töitä ja ottamaan asioista selvää. Ja jaksaa olla utelias. Siitä on pienet tutkijat tehty. 😊

Kari Laasasenaho, kiitoksia haastattelusta. Ilmastomuutoksen hidastaminen on yhteinen asia. Metsillä ja soilla on paljon tekemistä asian kanssa. Pysytään kuulolla, ja seurataan Naarasnevan tutkimuksien etenemistä. Tutkimustoimintaa jatketaan näillä näkymin 2030-luvun alkuun saakka.

TURNEE- hankkeen rahoittaja, tavoitteet, toteuttajat ja toteutusaika

Maa- ja metsätalousministeriön Hiilestä kiinni -ohjelman rahoittamassa TURNEE-hankkeessa selvitetään uusien mittauksien ja mallinnuksen avulla, kuinka paljon maankäyttösektorin kasvihuonekaasupäästöjä voidaan pienentää reheviä turvemetsiä ennallistamalla, ja toisaalta kuinka paljon hiilinieluja voidaan kasvattaa metsittämällä käytöstä poistettuja suonpohjia.

TURNEE on Helsingin yliopiston Ilmakehätieteiden keskuksen (UHelsinki-INAR) ja metsätieteiden osaston (UHelsinki-Metsä), Ilmatieteen laitoksen Ilmastojärjestelmätutkimuksen (IL-Ilmasto), Oulun yliopiston Vesi-energia-ympäristötekniikan tutkimusyksikön (UOulu-Vesi) ja Seinäjoen ammattikorkeakoulun (SeAMK) yhteinen hanke.

(Hanketiedote 14.9.2021) TURNEE Metsät turvemaiilla – ratkaisuja päästöjen hillintään ja hiilinielujen kasvattamiseen <https://www.atm.helsinki.fi/turnee/> (Viitattu 14.2.2023)

Metsiemme salaisuuksia

Luonnontuntemuksen syventämistä, tarinankerronnan taitoa ja näkökulmia ulkoilureiteille. Talkoohengessä osallistuminen on kaikille avointa – tervetuloa mukaan!

Päätoteuttaja: Ähtärin Zoo Resort Oy

Osatoteuttajat: Seinäjoen koulutuskuntayhtymä Sedu, Haaga-Helia ammattikorkeakoulu

Hankealue: Alavus, Soini, Ähtäri

Rahoitus: Metsiemme salaisuuksia on yleishyödyllinen kehittämishanke, joka liittyy EU:n Manner-Suomen maaseudun kehittämissuunnitelmaan 2014–2020 (siirtymäkausi 2021–2022). Hankkeelle on myönnetty Leader-rahoitusta Kuudestaan ry:n kautta. Julkisen rahoituksen osuus on 80 %. Osa yksityisestä rahoituksesta toteutuu talkootyönä.

Lisätietoja:

www.metsiemmesalaisuuksia.fi | Hankekoordinaattori Tiina Tarkkonen
tiina.tarkkonen(at)ahtarizoo.fi 044 978 4042

Euroopan maaseudun
kehittämisen maatalousrahasto:
Eurooppa investoi maaseutualueisiin

LEADER

Kuudestaan